

İLEM

HAZİRAN
2020

**COVID-19
SORUŞTURMA
DOSYASI**

08

Yaylagül Ceran Karataş

Mezarlıklar Çağında
Varolabilmenin İmkânı:
Biyopolitik ve Dijitallik

Mezarlıklar Çağında Varolabilmenin İmkânı: Biyopolitik ve Dijitallik

Yaylagül Ceran Karataş*

İçinde yaşadığımız yüzyıla mezarlıklar yüzyılının üzerine kurulan güdümlülüğün, planlılığın, biçimlendirilmişliğin, tekilliğin ve genel olarak zorlukların yüzyılıdır diyebiliriz. Başka bir ifadeyle, bu yüzyılın başında “endüstri 4.0” tekelinde hem doğa hem dünya insan eliyle geri dönüşümü pek mümkün olmayan tasarımlarla değiştirilmiştir. Doğa sanayileşmenin ardından teknolojiyle ve özellikle dijital teknolojilerle birçok açıdan kendi başına işleyen, organik, dinamik ve bütünsel olma özelliğini kaybetmek üzeredir. Dünya ise doğanın üzerine giydirilmiş bir deli gömleği; özellikle, geçen yüzyılın son çeyreğinden itibaren devam eden küreselleşmeyle yeni koloniler oluşturulup coğrafi sınırlar, hukuki ilkeler ve etik kategoriler aşılarak politikliğin, rölatifliğin ve tekilliğin etkin olduğu zamansız bir “mekân”dır. Farklı disiplinlerden birçok teorisyen ve teknokrat bu yüzyılı insanlık adına çöküş yüzyılı olarak ilan etmişlerdir. Yazılan kitapların sadece başlıkları bile bu kabulün ne kadar yaygın olduğunu göstermektedir: “Çöküş, Çürüme, Kriz” ... Peki neden? İşte tam da burada biyoetik açısından gündeme taşınan sorular ve sorunlar incelendiğinde bu genel kanının boyutları ve tartışmaların ana eksenini açığa çıkmaktadır. Doğa, fiziksel olarak “doğal ve sağlıklı” yaşamı devam ettirebilmenin ve desteklemenin kaynağı olmaktan çıkmak üzere (“öteki” yerlerde başka sorunlar var -temiz su, sağlık hizmetleri vb. gibi-). Toprak, tohumlar, çiftçilik teknolojileri “pazara” laboratuvarında “güçlendirilmiş” ya da sentetik olarak üretilmiş tohumların ürünlerini sunmaktadırlar; iklim değişimi yeryüzünün su ve kara oranlarını tehdit etmektedir; karada ve suda canlılığın tanımı değişmektedir;

* Doç. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi Felsefe Bölümünde öğretim üyesidir.

şehirleşme agresif düzeyde doğayı ve doğal yaşamı tehdit etmektedir. Kısa-
ca Prometheus'un ateşi tanrılardan çalmasıyla başlayan teknolojinin yükse-
lişi 21. yüzyılda insanın kendisini de aşmaya, insanlık 2.0'a zorlamaktadır.
Bu bir açıdan lütuf olmakla birlikte daha derin bakışla ele alındığında bir
külfet ve dahi zulme dönüşmüştür. Dünya ise etik, politik ve estetik bağla-
rını uçuculuk, merkezsizlik, kimliksizlik ve ekonomik otoriteyle birleştiren
tarihsel ve kültürel belirsizliğin içindedir, hakikat sonrası bir çağın tasarımı
olarak karşımızdadır. İşte böyle bir zeminde varolmanın dayanılmaz hafif-
liği varolmanın ağırlığına ve dahi dayanılmaz acısına evrilmiştir.

İnsan zihni hakikati
adlandırarak ve
anlamlandırarak
çerçevelerden
mahrum kalınca
ve otorite ilan
ettikleri tarafından
cevaplanamayan
sorularla
yüzleştğinde
soluğu felaket
senaryolarını,
kehanetleri ve
kıyamet tasvirlerini
devreye sokmakta
alır.

Covid-19 virüsünün neden olduğu pandemi yaklaşık 6 aydır dünya
gündemini ve eylemini biçimlendirmiş durumdadır. İnsan zihni hakikati
adlandırarak ve anlamlandırarak çerçevelerden mahrum kalınca ve otorite
ilan ettikleri tarafından cevaplanamayan sorularla yüzleştğinde soluğu
felaket senaryolarını, kehanetleri ve kıyamet tasvirlerini devreye sokmakta
alır. Bu virüs biyolojik silah mı? Küresel sermayenin yaptırımlarını kolayca
uygulayabilmesi için basit ama dönüşümsüz bir sosyal deney mi? Doğanın,
ekolojik sistemin dengesi bozulduğunda yapı değiştiren viraller mi? Ne
yapısını çözebiliyoruz ne etkisini kontrol altına alabiliyoruz. Beklenmesine
rağmen “biyolojik temelli canlılığı” paralize eden bu garip ama gerçek
şeyin görüntüsü yakalanıp hemen servis edildi. Artık onu artırılmış
gerçeklik sayesinde “görebiliyoruz”. Modern düşüncenin mottosu olan
“düşünüyorum o hâlde varım” önermesinin bu bin yıllık dönümde yaşanan
pandemiyle “görüyorum-görünüyorum, izliyorum, ‘dikizliyorum’ o hâlde
varım” önermesine dönüştüğünün açık bir göstergesidir. Bu bağlamda vi-
rüsün neye benzediğine dair görüntülerden tutun nasıl yayıldığına, insan
vücudunda ne tür tahribat oluşturduğuna, nerelere tutunduğuna dair to-
mografi görüntülerinden dijital aktif haritalara kadar virüse dair her şey
bir görüntüyle eşleştirilerek duygu-düşünceyi ekrana kilitlemektedir. Kitle-
ler tarafından virüsün yayılışı bir düşmanın cephe gerisinden dikizlenmesi
gibi dijital haritalarda takip ediliyor, tıpkı 20. yüzyılda Orta Doğu bomba-
lanırken televizyonlardan sessizce (dik)izlendiği gibi.

Şimdilerde dünya genelinde virüsün neden olduğu ilk şok ağır da olsa
atlatılmak üzere ve pandemiyle ilgili gündemimiz ilk günlerdekinden,
felaket senaryolarından kısmen özgürleşerek farklı bir seyir izlemektedir.
Virüsün yapısı, devletlerin uygulamaları, aldıkları tedbirlerin yeterli mi
yetersiz mi olduğuna dair tartışmalar bir yandan devam ederken karantina
süreçleri, izolasyon, “sosyal mesafe” (ki özellikle yanlış bir adlandırma

yerleşik hâle getirildi), tıbbi malzemeler ve korunma şekilleri ve hatta üretim -dağıtım süreçleri, ekonomiye yansımaları özellikle viroloji ve enfeksiyon alanlarının, psikoloji ve psikiyatrinin mihmandarlığında hastalığın seyrine ilişkin devlet ve bilim otoritelerinin senaryoları şekillendikçe ve alınan tedbirlerin “kısmen” olumlu sonuçları haritalandıkça, bulaş sürecine ilişkin matrisler şekillendikçe sorularımızın ve gündemimizin seyri de değişti. Son bir-iki haftadır esas sorularımız ve gündemimiz pandeminin ne zaman biteceği ve nasıl biteceği konularına odaklanmış ve bilimin yanı sıra otorite alanları sosyolojiye, politikaya, tarihe, dinlere doğru yer değiştirmiştir. Pek çok “yeni” bilgi ve tecrübe içeren bu süreçte bilmemiz ve farkına varmamız gereken noktalardan biri viroloji uzmanlarının hususiyetle belirttiği (ki konuyla ilgili çelişik birçok görüş de bulunmaktadır) bu virüsün yapısının tarihte benzerlerinden oldukça farklı özellikler gösteriyor olmasıdır. Burada virüsün yapısal olarak basit ama yayılma -tutunma- “canlı kalma” seviyesi açısından kompleks durumunun arkasında 21. yüzyılın başından beri sanayi devrimi sonrasında “hızla gelişen-ilerleyen” küreselleşme ve makinalaşmanın doğanın antroposin çağı şartlarında kökensel olarak değişikliğe uğradığına ilişkin tartışma yatmaktadır. Bu noktada virüsün varlığına dair “teknik” bilgiler öncelenirken kitlelerin/kamusal insanın bu bilgilerin yanı sıra insan olarak varoluşsal bütünlüğünü korumak ve bilinç düzeyini arttırmak için sürecin öte yakasına dair farklı senaryoları “görme” arzusu da artmaktadır.

Artık biliyoruz ki virüs, tıpkı tarihteki diğer akraba virüsler Mers ve Ebola gibi mutasyona uğrayarak, şiddeti değişerek yeni formlar oluşturacak ama devam edecektir. Covid-19 virüsü tıpkı bu akrabaları gibi biyolojik olarak bağışıklık kazandıran, psikolojik ve sosyolojik olarak ise “yeni” alışkanlıklar geliştiren ve yakın tarihte kaç kişiyi öldürdüğü, ekonomik olarak ne kadar yıkım getirdiği ve hangi bölgeleri, hangi yaş gruplarını nasıl etkilediğine dair istatistikle “big data”nın büyük bir parçası olarak küresel hafızamızda yerini alacaktır. Bu süreçte insanlar hem “dijital yerliler” hem de “dijital göçmenler” olarak yaşayakalmanın imkânlarını, anlamı değişikliğe uğramış olsa da, risk ve acil durumlarda nasıl eyleyeceklerini, nasıl tepki göstereceklerini ve baş edeceklerini “küresel hafızalarına” kodlayacaklar ve “yeni” dönemde doğada ve toplumda yaşayakalmaya nasıl devam edileceğini eylem ve söylem bağlamında belirleyecek senaryoları seçeceklerdir.

Bu noktada virüsün varlığına dair “teknik” bilgiler öncelenirken kitlelerin/kamusal insanın bu bilgilerin yanı sıra insan olarak varoluşsal bütünlüğünü korumak ve bilinç düzeyini arttırmak için sürecin öte yakasına dair farklı senaryoları “görme” arzusu da artmaktadır.

Pandemi sonrasında hem bireysel hem yerel-bölgesel hem de küresel süreçte duygu temelli refleksif değil, düşünmeye/zamanı-mekânı “hızlı” anlamaya dayalı esnek bir eylem planına öncelik verildiğinde etkili kalıplar geliştirilebileceğini söyleyebiliriz. Aslında modern insan hâlâ eylem odaklı önceliğini korumaktadır, fakat burada kritik olan eylemin yanı sıra eylemle eyleme rağmen ve eylemde şekillenen dilin-sözün-düşünmenin nasıl bir boyutta sunulacağıdır. Enfeksiyon-viroloji ve toplum bilim uzmanlarının karşısında duran asıl sorumuz olup-bitenin ne olduğunun, nasıl başladığının ve ne zaman biteceğinin yanı sıra “uzmanlık” otoritesinde ve hatta ötesinde bin yıllık dönüşümde insanlığın başına gelen neydi, insanı neye hazırladı ve neyi değiştirdi/değiştirmekte olduğudur. Marshall McLuhan’ın *Gutenberg Galaksisi*’nde J. Z. Young’a atıfla söylediği gibi insanların sıradan konuşma ve eylemde bulunma tarzlarındaki büyük değişimler yeni araçların benimsenmesiyle sıkı sıkıya bağlantılıdır. Bunu anlamak, içinde bulunduğumuz sürecin farkına varılmasında kritik bir eşik, çünkü araç-amaç, eylem ve söylem ilişkisi üzerinde durulduğunda felsefeye klasik disiplinleriyle ama gündelik formlarla doğrudan katılımcı bir rol düşmektedir. Virüsün bulaşma hızı ve öldürücülüğünden başlayıp insan olmaya dair nelerin değiştiği; insanın onun aracılığıyla neye hazırlandığı ve neleri değiştirmek zorunda kaldığı insanı aklıyla, kalbiyle, gözleri ve kulaklarıyla düşünmeye çağırmaktadır. Başka bir ifadeyle insana ne oldu? Ne olmaktadır? Ne olacaktır?

Virüsün bulaşma hızı ve öldürücülüğünden başlayıp insan olmaya dair nelerin değiştiği; insanın onun aracılığıyla neye hazırlandığı ve neleri değiştirmek zorunda kaldığı insanı aklıyla, kalbiyle, gözleri ve kulaklarıyla düşünmeye çağırmaktadır. Başka bir ifadeyle insana ne oldu? Ne olmaktadır? Ne olacaktır?

Olmakta olana pek çok farklı tecrübe ortak bir yargıyla dikkatleri şu noktada toplamaya davet ediyor: “İnsanlık adına, yapageldiklerinizi düşünün?” ekonomik, politik, kültürel, tarihsel, bilimsel ne ürettiyse ve ürettiken neleri göz ardı edip üstünü örttüyse bir bir açmaya çağırıyoruz. Fakat açarken asla eski tutumla, geriye doğru işletilebilecek bir beklentiyle değil, acı belki ama algoritmaların olmasına rağmen tam olarak ne olduğunu kestiremediğimiz geri döndürülemeyecek “yeni normallik”ler üreteceğiz.

Süreçte Karşımızda Duran Sahne

Dünya büyük bir sahne... Romanda, tragedya, şiirde, mitolojik hikâyede, sinemada her daim kurulan-yıkılan ve yeniden kurulan büyük sahne. Çatışmalar, acılar, kayıplar, yalnızlıklar...

31 Aralık’tan itibaren yayılan bu virüs dünya sahnesini yeniden kurmanın zorunluluğuyla yüzleştirdi aktörleri. Yeni başlayan sahneyse perdesini kutsalın sınırlarına açtı, çünkü virüsün uğradığı her coğrafyada kutsal

Bütün bu süreç insan merkezli canlılık tanımı yapan ve bu tanımın koruyucu şemsiyesi altında kendi elleriyle ürettiklerinin mahkûmu olan insanın bilincini hayal ve hafızasını allak bullak etti ve tam da kutsalla kavgasının derinleştiği noktada kutsalla yeni bir bağ kurmaya sevk etti.

günlere hazırlanıyordu. Paskalya, Hamursuz, Nevroz, Üç Aylar ve Ramazan. Bunu ifade ederken virüsün yayılımında tanrısal bir irade ya da küresel bir plan aramıyorum. Virüs belki nelere sebep olduğunu bilmiyor ve yıkımının farkında bile değildir, hatta yaptığı umurunda bile olmayabilir. Bütün bu süreç insan merkezli canlılık tanımı yapan ve bu tanımın koruyucu şemsiyesi altında kendi elleriyle ürettiklerinin mahkûmu olan insanın bilincini hayal ve hafızasını allak bullak etti ve tam da kutsalla kavgasının derinleştiği noktada kutsalla yeni bir bağ kurmaya sevk etti. Bu süreçte başlayan karantina ise insanlara bir kez daha ve güçlü bir biçimde çıplak bedenini ölümden ve hastalıktan korumak için her türlü tecrübesinden ve bağ kurduğu herkesten ve her şeyden bir anda nasıl koptuğu, belki de insanı insan kılan temel edimlerinden acı, yas, sevinç, tutku, cenaze ve doğum törenlerinden bir çırpıda nasıl vazgeçtiği üzerine düşünmesi için bir imkândır, bilemiyoruz. Küresel karantina ulus, sınıf, cinsiyet ve inançlardaki farklılıkları paranteze aldırıp her bir bireyi bireysel ve toplumsal olarak şu soru üzerinde düşünmeye sevk etti: “Bugüne kadar bütün bu olup-bitenlerle en çok nelerin üstünü örttüük, (neleri gizledik) ve neyi/kimi susturduk en çok?” Açık olan bir şey var ki o da kendiliğimizi, insan oluşumuzu hep şimdi ve burada, her ne ise öyle varolduğuna inandığımız istisnasız “şey/beden” üzerine kurmuş olmamızın yarattığı derin şok.

21. yüzyılın bu kurulmakta olan sahnesi tarihin imbiğinden süzülerek-damıtılarak “sonrası” (post) ön takısıyla ince ince tasarlanmaktadır. Özellikle Popper’ın *Açık Toplumun Düşmanları*’nda, Castells’in *Ağ Toplumu*’nda, Sennett’in *Kamusal İnsanın Çöküşü*’nde ve Beck’in *Risk Toplumu*’nda, Harari’nin *Homo Sapiens*’inde ve daha birçok benzer metinde sinyalleri verilmektedir sahnenin dekorlarına dair. Sahne hümanist ideallerin dönüşümü/yıkımı bireysel, toplumsal ve yönetim bağlamında yeni metodoloji(ler)in ve ideal arayışlarının acil-hızlı-öncelikli ihtiyaç olarak ilan edilmesinde pandemi sonrası dünyaya dair tahayyüllerle şekillenmektedir. Özetle, pandemiyle bütün dünya ve bilimin bütün disiplinleri bir arada insanın neliğini, varolma biçimlerini ve yönetim modellerini yeni normalin öncelikli alanı olarak görülen dijitalleşme, teknoloji ve doğa üzerine eş zamanlı tefekkür ve tezekkür etmeye sevk edilmektedir.

İnsanın Neliği: Yeni Biyopolitikalar ve Posthuman

İnsanın neliği, kim’liği klasik yaklaşımlar açısından hem biyo-psişik ve hem toplumsal boyut içerir. Pandemiyle beraber bireyler hem bedenlerini hem de duygu-deneyim süreçlerini yerel ya da küresel acil durumlara

hızlı ve aktif uyum sağlayacak esneklikte nasıl “güçlendireceklerini” tartışmaktadır. Bu süreç aslında 2000’li yılların başından itibaren genetik ve biyomedikal çalışmaların kamusal alanda da gündem oluşturan insan genomunun haritalanması ve düzenlenmesine (edition) hızlı ve meşru zemin hazırlarken bir yandan da insan sonrası (posthuman-metaman-transhuman) tartışmalarına tutamak noktası oluşturmaktadır. Birçok hümanist eleştiri ve antihümanist yaklaşımda hümanizmin ön gördüğü “insan doğasının” ne olduğuna dair yargılardan başlayıp “insanı insan kılan” temel ülkü ve ilkelerin ne olduğuna ve dahi böyle bir ülkü ve ilkelerin olup-olmadığına dair yargılarla şekillenen doğa ve kültür dikatomisini aşmaya yönelik futuristik perspektifte syborg, posthuman, metaman, transhuman yaklaşımları şekillenmektedir. Burada kısaca şunu söyleyebiliriz: Temel eleştiri insan merkezlilik (antropocentric) yaklaşımını aşmanın imkânları nelerdir sorusuna cevap aramaktır. Doğanın ve insanların başına ne geldiyse insanın kendi eliyle yapıp ettikleri ve tüm bu yapıp-etmelerini kavramsallaştır(a)mamasından gelmiştir: “Yanlış hayat doğru yaşanmaz.” Dolayısıyla ilk olarak “bunların başımıza gelmesine neden olan hümanist perspektifin yanlışlarını tespit etmek ve rayından çıkmış ilerleyişini düzeltmek gerekir” anlayışıyla başlayan ve “hümanizm miadını doldurmuştur, başımıza da çorap örmüştür artık ondan kurtulmanın zamanı geldi” kabulüyle şekillenen yaklaşımlar “insanı etik, politik ve biyolojik olarak yeniden tanımlamak ve aşmak” noktasında demir atmış bulunmaktadır. Burada da insan doğasının canlı türleri içindeki yerini ve geçirdiği-geçirmekte olduğu mutasyonları belirleyen canlılık ve biyoloji merkezli yaklaşımlarla insanın bilinç düzeyindeki farklılaşmasını merkeze alan ve insan evriminin bu aşamada bir kırılmayla mekanik süreçlere taşıyan ve insanın canlılığını-insan oluşunu biyolojiden büyük bir oranda arındırmaya çalışan yaklaşımlar pandemi sürecini kırılma noktası/milat olarak belirleme eğilimindedirler. Hem doğa, cisim, beden hem de dil, tarih, kültür olarak sınıflandırılan insanın kullandığı araçlar ve örgütlenme biçimine bağlı olarak bir eşik sürecine geldiği görülmektedir. İnsan kendine (beden-dil-tarih varlığı olarak) beden üzerinden yeni bir mekân ve tekillik icat etme arayışındayken bu icadını politik, etik ve teolojik olarak tasvir sorumluluğunu da yüklenmiştir. İyi ya da kötü dijitalleşme süreci bu aşamada lokomotif olmuştur. Bir taraftan yıkım bir taraftan da yeni özgürlük alanları inşa etmek olarak değerlendirilen dijital dünya insan alışkanlıklarını ve dünyasını son 20 yıldır küçük fakat hızlı adımlarla değiştirmektedir. Bu değişimin kritik tartışma zemini yeni biyopolitikalar olmuştur.

Temel eleştiri
insan merkezlilik
(antropocentric)
yaklaşımını aşmanın
imkânları nelerdir
sorusuna cevap
aramaktır. Doğanın
ve insanların başına
ne geldiyse insanın
kendi eliyle yapıp
ettikleri ve tüm bu
yapıp-etmelerini
kavramsallaştır(a)
mamasından gelmiştir:
“Yanlış hayat doğru
yaşanmaz.”

Bir virüs ve bütün iktidar odaklı biyopolitik yarguların yıkımı mı? 20. yüzyılı şekillendiren iktidar merkezli biyopolitika şu dönemde iktidarın biçimlendiriciliğinden bağımsız dijitalleşmeyle beraber yeni bir formda yaşam politikasına dönüşerek ilerlemektedir. Kısaca biyopolitikaya ilişkin şu iki yorum değişimi açık kılmaktadır. İlki, biyopolitika şehir ve beden ekseninde yaşam politikası olarak ele alındığında bağışıklayıcı (immunopolitics) paradigma açısından belirtilen sorunlara bireyin ve kamunun refahı adına dinamik bir alan açmaktadır. Yaşam politikası açısından biyopolitika aşkın, dışsal ve düzenleyici bir norm değildir. Bizzat bireyin güvenliğini ve yaşamının korumasını yaşamın içkin kuralı olarak görmektedir. Bu her bir bireyin tekil yaşamının sınırsız-nedensiz eşitlik ilkesinin norm olarak kabul edilmesiyle, yaşamın normdan önce geldiğinin ve dahi onu hukukun politik öğelerine göre yasalaştırılmasını önlediğinin somut yansımasıdır. İkincisi, biyopolitika şehir ve beden ekseninde yaşam hakkında politika olarak ele alındığında iktidarların kontrol mekanizması sorunları demokrasi başlığı altında güçlü bir ölüm tehdidine ve soylulaştırmaya maruz bırakan yaptırımlara dönüşmüştür. Yaşadığımız karantina süreçleri, Çin'in çokça övülen aktif takip sistemleri (ne yediğimiz, ne aldığımız, nereye gittiğimiz, ne beğendiğimiz vb.) pandemi sürecinde dozunu arttırarak beden "sağlık" durumunun eş zamanlı ölçülmesiyle (vücut ısı, kilo, kan değerleri vb.) yaşam hakkını ve bireyin bedenine sınırsız erişim hakkı tanıyan dijital biyopolitikaya örnektir.

Virüsün davranış ve etki örüntülerini inceleyen bilim insanları yayılma ve bulaş sürecini açıklarken karşımıza bu biyopolitika yorumlarından hangisinin belirleyici rol alacağına dair sorunu da çıkmaktadır. İlk olarak, insanlık tarihi açısından bakıldığında insan hiç bu kadar çok evcil hayvanla bir arada yaşamamıştır ve yaban doğayı suni ihtiyaçları için hiç bu kadar tüketmemiştir. İnsanın birlikte "yaşadığı" ve insan-olmayan sınıfta tanımladığı bütün türlerle geliştirdiği bu doğrudan, aktif, egemen ve kitleden ilişki biçiminin-yaşama kültürünün değişmesi virüsün bulaşma yapısına büyük bir etken olarak görülmektedir. O nedenle ilk teklif, 10 yıldır posthumanistlerin tekrar edegeldikleri, doğayla ilişkilerin değişmesi ve insan-merkezli tasvirin yerini canlı merkezli bir yaklaşıma bırakması ve ardından da canlılığın dijitalleştirilerek yeniden tanımlanmasına ve yeni yaşam politikaları inşa etmeye zorlamaktır. İnsanın kendini tanıma çabalarını ve kendine karşı kendisi için aldığı özgür mesafesinin sınırlarını bundan

sonra salt insan merkezlik açısından tanımlayamayacağını ve “çevrimiçi” oluşla pandemi öncesinde başlayan bu mesafenin pandemi sonrasında dijital self izolasyona dönüşerek kendisi dışında insan ve insan-olmayan her “canlıyla” ilişkisine dair patolojik bir kaygıya ev sahipliği yapacağını göstermektedir. Virüsün yayılmasında ikinci önemli etken olarak ekonomik-turistik-eğitim vb. amaçlı küresel hareketlilik gösterilmektedir. Özellikle klasik küresel sermayenin yeni tür teknolojilerle giderek genişlemesiyle yeni ihtiyaçlar doğuran ürünlerin tasarlanması ve bu ürünlerin dünyanın bir ucundan diğerine sürekli taşınmasında hareketliliğinin klasik biçimi sorun olarak gösterilmektedir. Çünkü klasik ulaşım akslarıyla birbirine uzaktan bağlanan yaşam biçimlerini kontrol etmek zordu. Yeni ve dijital bağlarla (ağlarla) oluşan ulaşım aksları yeni nesil nesne ve insan hareketliliğini hızlandırmaktaydı fakat bazı güvenlik ve tasarım sorunları vardır. Pandemiyle hızlıca meşruiyet kazanan bu süreç kolay kontrol edilebilir biyopolitikaların önünü açmıştır. Başka bir ifadeyle, 21. yüzyılın başından itibaren küresel şehirlerde bireylerin fiziksel hareketliliğinin (bahusus iş-eğitim-sanat-sağlık alanlarında) aza indirgenerek malların/dijital nesnelerin hareketliliğinin öncelendiği bir sürece geçilmişti. Pandemi bu süreci “hızlı” ve tartışmasız dönüştürmek için otoritelere fırsat oluşturmuştur.

Özetle, insan neliği açısından pandemi öncesinde başlayan ve pandemi sürecinde virüsler, insan ve doğa arasındaki ilişkiye yönelik hız kazanan algoritmalar insanın güçlendirilmesi noktasında iki uygulama modelini ön plana çıkartmaktadır. Bunlardan ilkini, genom çalışmalarıyla ve biyomedikal uygulamalarla “eksik olan insanın” eksikliklerini gidermeye, genetik edisyon çalışmalarıyla genetik hastalıkları arındırmaya ve ayrıca pozitif öjeniyle yaşlanma sürecinde karşısına çıkacak hastalıkları (kemik erimesi, alzheimer, vb.) önlemeye yönelik model olarak tanımlayabiliriz. İkincisi ise yapay zekâ çalışmalarıyla beraber evrim sürecinde bir sıçrama oluşturarak insanın beden ve biyolojisine bağımlılığını ortadan kaldırmayı hedefleyen modeldir. Her iki model de kendi içinde farklı yaklaşımları barındırmakla beraber ortak noktaları klasik insan doğası yaklaşımlarını aşmaktır, pandemi bu süreci tartışmasız ihtiyaç kılarak her iki model için alan oluşturmaktadır. Posthuman-transhuman tartışmalarıyla başlayan insanın neliği ve kimliği pandemi sonrasında hem yatırım alanı hem de ihtiyaç olarak çevrimiçi, dijital ve viral çerçevede daha kolay tartışmaya, kabule açılacak gibi görünmektedir.

Posthuman-transhuman tartışmalarıyla başlayan insanın neliği ve kimliği pandemi sonrasında hem yatırım alanı hem de ihtiyaç olarak çevrimiçi, dijital ve viral çerçevede daha kolay tartışmaya, kabule açılacak gibi görünmektedir.

Dijital Dünyada Yeni Varolma Biçimleri

İnsan oluşa dair biyolojik bağlamın yanında sosyo-kültürel bağlam da değişmektedir. Pandemi hem bireysel hem de toplumsal düzeyde “dünyada olma” ve yaşama kültürüne dair alışkanlıklarımızı değiştirmeye zorlamaktadır. Kentleşme ve kentli olmadan tutun selamlaşmaya kadar olan maddeden-manaya tefekkür ilkelerini ve metodolojilerini “yeniden (çevrimiçi-akışkan)” “yeni (dijital) ontoloji-epistemoloji-aksiyoloji” zeminin de ve yeni bir dille (hipertext) inşa etmeye sevk etmektedir.

Başka bir ifadeyle,
insan doğasının
hümanizmanın öngör(e)
mediği formda bilinç,
beyin süreçleri ve
arzu boyutu yapay
ve “toplumsal”
arasında yeni dijital
dil ve imgelerle
tekillleştirilmektedir.

Burada dilden başlarsak, sesin -sözün gücü açısından baktığımızda yazının kullanımını zehir mi yoksa bir panzehir mi bilinmez ama şu açık ki görsel-işitsel semboller ve algılarla birlikte düşünmeyi salt rasyonel olana hapsedip iğdiş etmiştir ve söylenenin söyleyenden ayırıp “metin” düzlemine taşımıştır. “Yazılı kültürle, görsel-işitsel ifade arasında örtülü ve açık bir toplumsal hiyerarşi kurarak, insani pratiğin yazılı söylemde temelinin atılması için ödenen bedel, sesler ve görüntüler dünyasını, duyguların özel alanıyla ve duaların toplumsal dünyasıyla ilgili, sanatların sahne arkasına göndermek oldu.”¹ Klasik düşünce açısından baktığımızda bu dönüşüm, bir taraftan soyutlama ve kavramsallaştırmayla imgelerle duyu-duygu merkezli düşünmenin ötesine rasyonel olanın kalbine taşımıştır. Derrida’nın *Platon’un Eczanesi*’nde tartışmaya açtığı bu konu, matbaanın ve kâğıdın kullanımıyla elde edilmiş kazanımın bağlamını değiştirerek (özellikle internet teknolojisi dikkate alındığında) son 20 yıldır farklı ve bambaşka bir mecraya taşımıştır: Dijitallik. Yollarının 2500 yıldır ayrı olduğunu düşündüğümüz ses ve alfabe dijital mecrada tekrar kavuştular, tarihten izler taşımaktadırlar ama artık ne yazı bildik alfabeden oluşuyor ne imge alışageldik formda. Castells’in dediği gibi tarihte ilk kez insan iletişiminin yazılı, sözlü, görsel-işitsel biçimlerini dijitallikle bütünleştiren bir “hipertext ve meta-dil” oluşmaktadır. Bu tam da tartışılan hümanist insan doğasını posthumana, metahumana açan yeni sosyo-kültürel bağlamdır. Fizikselin, dijitalin ve kısıtlı da olsa biyolojik unsurların iç içe olduğu endüstri 4.0 yeni nesil makinalar ve algoritmalarla sanayi devriminin dünyasının dil, zaman-mekân algısı, yaşam kültürünü değiştirmiştir. Başka bir ifadeyle, insan doğasının hümanizmanın öngör(e)mediği formda bilinç, beyin süreçleri ve arzu boyutu yapay ve “toplumsal” arasında yeni dijital dil ve imgelerle

1 M.Castells, *Enformasyon Çağı Ekonomi, Toplum ve Kültür: Ağ Toplumu*, çev. E. Kılıç, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2008: 440. Ayrıca burada sanatın dönüşümü de konu edinilebilir. Özellikle 7. Sanat olarak anılan sinemanın rolü, dili ve zaman algısını dönüştürmesi açısından önemli bir yer edinmekte.

tekkileştirilmektedir. Evet elbette dijitalin dili bütün bu birikimin üzerine bina edilmiştir, fakat araçların değişimi insan edimlerinin de değişimini biçimlendirdiğini düşünürsek bu süreçte bizi her şey posthumana ve yeni yaşam mekânlarına hazırlamaktadır.

Gündelik yaşamdan tutun entelijansın zihinsel formuna kadar pek çok şey kullanılan araçların etkisiyle dönüşen alışkanlıkların sahnesinde posthuman yer almaktadır ve onun şehri akıllı şehir olarak yeniden kurulmaktadır. Mekân, zaman, insan, insan-olmayanlar, algı ve nesnelere dijital dünyada “bir şey her yerde, her yer bir şeyde” anlayışında esnek ama kırılabilir noktalarla ağ oluşturmuştur. Bu ağ dilden sonra sosyo-kültürel bağlamda kent algısına da nüfuz etmiştir. Kent çalışmalarında 20. yüzyılın başından itibaren küresel kent ağlarıyla kentlerin ortak tecrübeleri, paydaşlarının öngörülleri ve teklifleri bir literatür oluşturmaya başlamıştı. Özellikle UCLG (Birleşik Kentler ve Yerel Yönetimler), NACTO (National Association of City Transportation Officials), Cities for Global Health vb. ağlarla başlayan ve 21. yüzyılda “verilerle” desteklenen salgınların haritalanmasıyla aslında bize Sars-Co2'nin ve benzerlerinin gelmekte olduğunu haberini veriyorlardı, fakat ancak 2020'de bir pandemi yaşanmasıyla tedbirlerin önemi ve etkisi öncelendi. Artık bundan sonra mekân tasavvurlarında yapısal dönüşüm oluşturacak enfeksiyonlar/salgınlar merkez değişken olarak hesaplanacaktır. Pandemiyle beraber yerel ve merkezi yönetimler kent mekânlarının sosyo-kültürel açıdan daha az yoğun fakat daha çok işlevselliği olan, dijital alt yapısı tamamlanmış lokal yaşam alanlarına ve bu mekânlara uygun farklı mesleki ve toplumsal alışkanlıkların geliştirilmesine yönelik planlarını öncelemektedirler. Mesela yayalaştırma ve bisiklet yollarıyla taşıtların etkisinin meydanlardan arındırılmasına, işlerin büyük oranda uzaktan yürütülmesine, birebir insan ilişkisi gerektiren işlerde insan-yapay zekâ ilişkisine hızlıca başlanmıştır. Kentler klasik anlamda hijyeni önceleyen fiziksel alt yapıların yanı sıra artık öncelikle ve ağırlıklı olarak yeni nesil uygulamalara ve dijital alt yapıya yönelik politikalarla ve doğayla daha barışık, doğa dostu mimari formlarla şekillenecektir.

Sağlık Politikaları ve “Devlet” Olmanın Olanakları

Yönetişimin yerel ve küresel politik düzeyidir ki 21. yüzyılın başından beri tartışılan biyopolitik ilkelerle, yasalarla alternatif devlet-iktidar modellerinin distopik tekliflerinin “rasyonelleştirilmiş” ve “dijitalleştirilmiş” formlarıyla klasik anlayışların kökleşmiş yasaları

Bireyin kazanımları ve mahremiyeti kamu için açık müdahale alanına dahil edilebilir mi? Ve aslında kamu sağlığını ve güvenlik şartlarını oluşturabilmek için kişisel hak ve özgürlüklere nereye kadar müdahale edilebilecektir? (ki müdahale bile başlı başına problem)

arasında “yeni” bir tanımlamaya gidilmektedir. Beden ve beden kontrolü üzerine kurulu yaşama hakkını belirleyen politikalar pandemiyle gelen krizi en derin hisseden yönümüz olmuştur. 20. yüzyılın ulus devletleri, coğrafi ve politik sınırlar neoliberal yaklaşımlarla küresel ve uluslararası-üstü bir boyut kazanmışken salgınla birlikte ulaşım kısıtlamaları, dış ticaretin kısıtlanması hatta durması, her ulusun vatandaşını kendi “güvenli” topraklarına taşıması, ırkçı yaklaşımların bir yandan yükselmesi, klasik Avrupa anlayışının ciddi bir darbe alması, Amerikan rüyasının Çin rüyasıyla kabusa dönüşmesi, mültecilerin unutulması vb. tutumlarla yeni bir sürecin sınırlarında olduğumuzu göstermektedir. Pandemi sürecinde Şubat ayı sonlarında Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri ve birçok devlet başkanı iktidarlarını sarsmak pahasına da olsa dile getirmek zorunda kaldıkları ifadede değişimin somut çağrısı ve küresel dayanışma talebi okunmaktadır: “hiçbir devlet bu süreçle tek başına mücadele edemez...” evet hiçbir devlet... Peki bu yüzyılda devlet kim-ne? Vatandaş kim? Göçmenlik-yerindelik ne demek? Bu kavramlar ve çevresindeki pek çok kavrayış tek tek tanımlarını değiştirecek ve bunlar ışığında tavır alış biçimlerini yeniden şekillendirecektir.

Sosyal devlet algısı ulusal ve küresel düzeyde aslında 21.yüzyılın başından itibaren darbe olarak eksik-aksak yenilenmeye başlanmıştır. Pandemi sürecinde ve pandemi sonrası hem sosyal devlet anlayışı hem de genel olarak ulus devletlerin form değiştireceğine dair tartışma daha açık gündeme getirildi. Burada yeni küresel ağlarla merkezleşmeye başlayan modeller için ya giderek sınırlandırılmış milliyetçilik ya yeni Marksist yorumlarla biçimlenen “küresel” komünizm ya da hibrid yeni formlar spekülative ve distopik senaryolarla gündeme getirilmektedir. Bu süreç göstermektedir ki, hangi model olursa olsun sağlık ve bireysel, dijital güvenlik konularında küresel, esnek ve herkes için ulaşılabilir biyopolitikalar geliştirenler öncelik kazanacaktır.

Pandemi ve sonrasındaki süreç, yönetimleri sağlık hizmetlerinde, güvenlik tedbirlerinde, kültür-sanat politikalarında ve eğitim alanında belirgin bir ihtiyaç değişikliğine ve uygulamalarda düzenlemeye yönlendirmektedir. Burada değişiklik ve düzenlemeler yapılırken kritik olan nokta (ki yaşam politikası merkezli biyopolitikalarla düzenlenebilecektir) hangi hizmetlerin-ihyaçların öncelikli, acil ve önemli olduğu konusunda ve acı ama gerçek bu süreçte ihmal edilen, öncelikli kabul edilmeyen hizmetlerin, kişi ve grupların ne-kim olacağı hakkında karar alma mekanizmalarının

nasıl işletileceğidir. Bunun yanı sıra özellikle şu sorularla da yüzleşilmesi gerekmektedir: Bireyin kazanımları ve mahremiyeti kamu için açık müdahale alanına dahil edilebilir mi? Ve aslında kamu sağlığını ve güvenlik şartlarını oluşturabilmek için kişisel hak ve özgürlüklere nereye kadar müdahale edilebilecektir? (ki müdahale bile başlı başına problem)

Başka bir ifadeyle, hangi model öne çıkar belli olmaz ama her modelin biyopolitik temelli düzenlemeleri öncelemek zorunda kalacağı ve her bir bireyin vatandaşı olsun olmasın yaşamının değerliliğini ve mahremiyetini merkeze almak zorunda olacağı kesin. Bu nedenle de devletlerin nasıl bir form kazanacağını yanı sıra belki de daha öncelikli olarak “yöneteceği-hizmet götüreceği-kalkındıracağı” insanın en temelde biyolojik ve mekanik olarak güçlendirilme talebi olan, siber bağlarının yapılandırılması, kişisel veri güvenliğinin ve mahremiyetinin korunması gereken, sanat ve eğitim programlarıyla ufuk ve ağ oluşturma arzusu olan syborg vatandaş olacağını altının çizilmesi gerekmektedir. Bu çerçevede de yönetim biçiminin ne olacağı üzerinde akıl yürütmek ve senaryolar hazırlamak değişen ve gittikçe dijitalleşen “insan”la ve “mekân”la uygun işleyişin gerçekleştirileceği yeni yasal süreçler (suç-ceza; güvenlik; barınma; çalışma-iş vb.), yeni haklar ve yeni özgürlük alanları (eğitim; iş; sağlık; dijital imkânlar-plaformlar; erişim vb.) tanımlayacak ve bu alanlar üzerinde daha fazla nasıl veri derleneceği ve bu verilerin nasıl organize edileceğine yönelik bilişim temelli politikalar üzerinde düşünmekle mümkün olacaktır.

...

Mezarlıklar çağının ardından gelen ve yasa şekillenen 21. yüzyılda dünya genelinde yaşananlar tarih ve dil bağlamında sadece klasik çerçevelerimizle ve kavramlarımızla tasvir edilebilecek kurgulardan oluşmamaktadır. Karşımızda duran verileri anlamlı örüntüler oluşturacak şekilde bir arada tutabilecek ilkelere ihtiyaç duyulmaktadır.

Dijitallik insanın neliğini, kim’liğini ve dünya kurma araçlarını, biçimlerini tepeden turnağa dönüştürmektedir. Fizikselin, dijitalin ve biyomedikal uygulamaların biçimlendiği endüstri 4.0, güçlendirilmiş ve varoluşsal sıçrama gerçekleştirmiş insan 2.0, dijital, nano, ağ teknolojisi 5G ve henüz tanımlanmayan ama bu dönüşümlerin sonucunda tanım bekleyen aile, toplum, devlet, canlılık, zaman, mekân ve bilinç karşımızda duran felsefi sorunlardır. Bu dönüşümün ve tetiklediği ötekilerin tohumu köklerindedir, o tohumu analiz edebilecek metodolojiye ihtiyaç duyulmaktadır.

Mezarlıklar çağının ardından gelen ve yasa şekillenen 21. yüzyılda dünya genelinde yaşananlar tarih ve dil bağlamında sadece klasik çerçevelerimizle ve kavramlarımızla tasvir edilebilecek kurgulardan oluşmamaktadır. Karşımızda duran verileri anlamlı örüntüler oluşturacak şekilde bir arada tutabilecek ilkelere ihtiyaç duyulmaktadır.

Yayın Hakları:

Bu dosyanın tüm yayın hakları saklıdır. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında İلمي Etüdler Derneđi'nden yazılı izin alınmadan çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

ilem
ilmi etüdler derneđi

www.ilem.org.tr [@](#) [f](#) [v](#) /ilmietudlerderneđi [t](#) /ilmietudler

[Aziz Mahmut Hüdayı Mh. Türbe Kapısı Sk. No:13, Üsküdar/İstanbul](#) [0 216 310 43 18](#)